బలివాడ
కాంతారావు

అర్ధరాత్రి దాటాక తెలివి వచ్చినా ఆలోచనలనుంచి బయటపడి ప్రయాణం అయ్యేసరికి మూడు గంట లయ్యింది. వెన్నెలరాత్రి!

నూరు మైళ్ల దూరంలో నున్న పట్టణానికి ఉదయం యెనిమిది కల్లా చేరాలి. ఏకాంతంగా స్వంత కారు మీద ప్రయాణం. రావు ఆ పట్టణంలో కాలేజీ ఆవరణలో పెద్దల, పిన్నల సమక్షంలో గంభీరమైన ఉపన్యాసం ఇవ్వాలి.

రావుకు ఒంటిగా ప్రయాణం చెయ్యటమంటే సరదా! అందులో నోట సిగరెట్ కాల్తుండగా తన కొత్త ఫియట్‌కారు తనే నడుపుకుంటూ పోతుంటే వచ్చే ఆలోచనలకూ ఆనందానికీ కొదవ లేదు. తనకు జీవితం మీద గానీ, మనిషికి సంబంధించిన యే విషయంలో గానీ నిశ్చితాభిప్రాయాలు లేవు. అందుకే యే విషయం మాట్లాడుదామన్నా యేదో ఒక సందేహం కలుగుతోంది. వారం రోజులైనా ఈ నాటికీ మాటాడే విషయం ఏదో తెముల్చుకోలేక పోయాడు. కారులో పోతూ మాటాడేది నిశ్చయించుకుంటా ననుకున్నాడు. పెట్రోలు బంకు దగ్గర కారు టాంకులో పెట్రోలు పోస్తుంటే జీవితం అంటే పెట్రోలు పోసుకోవటం, ప్రయాణం చెయ్యటం, అది కాస్త లేకపోతే ఆగి పోవటమే అనిపించింది.

కారు ముందుకు పోతూనే ఒక రైల్వే లెవెల్ క్రాసింగు దగ్గర ఆగిపోయింది. బలం ఉన్నా రెక్కాడలక పోవటం చేత రైలెలా ఆగిపోయిందో జీవితంలో అన్ని హంగులున్నా అదృష్టం లేకపోతే మనిషి ఆగిపోవలసిందేమో నన్న ఆలోచన కలిగింది. పది మైళ్ల దూరంలో ఆకసంలోనికి చొచ్చుకున్న రేడియో ట్రాన్సిమిటింగ్ స్టేషను స్తంభంపై యెర్ర రంగు దీపాలు వెలుగుతున్నాయ్. ఆకసంలో వెలిగే మిలమిలలాడే చుక్కలను వెక్కిరిస్తున్నట్లున్నయ్. కోరికలు కొల్లలైతే ప్రమాదానికి దారి తీయవచ్చునని ఆ యెర్రదీపాలు యెత్తిపొడుస్తున్నట్లున్నయ్. తల్చుకుంటే తీసుకుంటే ఈ జగంలో గడ్డి పూచ మొదలు గజం వరకూ యేదో ఒక అర్థాన్ని సందేశాన్ని ఇస్తుంది. యేదో ఒక ఉద్దేశంతోనూ, యేదో ఒకటి సాధించటం కోసం, ఒక ఉపయోగం కోసం ప్రతి ప్రాణీ యేదో పని చేస్తుంది. తన ప్రయాణం కూడా తన కుపయోగగిస్తే యెంత బాగున్ను!

రెక్కవాలింది. రైలుతో పాటు కారూ కదిలి పోయింది. కారు కదలించిన గాలి ప్రాణం పోసుకుని హాయిగా వీస్తోంది. వెన్నెల వర్షిస్తూ ఆ వెలుగుతో ప్రకృతిని తడుపుతోంది. ఆకలితో నీలమైన ఆకాశం కోటి కళ్లతో మబ్బులు దొరికితే మ్రింగాలని కలయ జూస్తోంది. తన చుట్టూ కామదృష్టులతో కదిలే ఈ శక్తులను చూసి ముగ్ధయైన ప్రకృతి ముడుచుక పోయి మెల్లగా గీమంటూ రోదిస్తోంది. ఆ రోదనలోని సంగీతం అతని ఆత్మను మేల్కొలిపి ఆలోచించే మనసును దరిచేర్చింది.

ఇది వరకు ఆలోచనలకు ఇప్పటి ఆలోచనలకూ తేడా కనిపిస్తోంది. అతను రాసింది తక్కువే. చదివింది అంత కంటే తక్కువ. ఉద్యోగరీత్యా పెరిగిన బాధ్యతలు ఒక్క ఆదివారాలే అతని చేత సాహిత్య ప్రక్రియ చెయ్యిస్తాయి. ఆలోచించి వ్రాసింది తక్కువ. జీవితం మీద ఒక అభిప్రాయం ఈయటానికి ఇంకా అనుభవం లేదూ, వయసూ లేదు. ప్రజలకు నచ్చాలని ఒకో ఋతువులో ఒకోరకం కథలు రాసాడు. "ఫలానా కథ నాకు నచ్చింది. రచయితకు నా ధన్యవాదాలని, ఈ కథ అమోఘంగా ఉందని, ఈ కథ నాకు బ్రహ్మానంద పరచిందని" ఇలా సామాన్య పాఠకుని దగ్గరనించి అభినందనలు పుచ్చుకోడానికై రంగులు మార్చే వూసరవిల్లి రచయిత అయ్యాడు. తన ఉద్యోగం హోదా చూసే ఉపన్యాసానికి పిలిచి ఉంటారనే అనుమానం ఇప్పటి ఆలోచనలో కలిగింది. ఇప్పుడే తను రచయితనా కాదానన్న అనుమానం కలిగింది.

మనిషి జీవిత కాలం తపస్సు చేస్తేగానీ రచయితగా నిలువలేడు. తను, కన్నవీ విన్నవీ ఎముకల గూడులైతే అతను బ్రహ్మయై రక్తమాంసాలతో అందమైన విగ్రహాలను సృష్టించి ప్రాణం పోస్తాడు. ఆ కదిలే ప్రాణులు, బ్రతికే బ్రతుకుల సంఘటనల నుంచి విశ్వజనీన మైనదీ, సాంఘిక ప్రయోజనాన్ని సాధించినదీ, పూర్తి నిజంతో కూడుకున్న కళా ఖండాన్నే సృష్టిస్తాడు. ఇది చెయ్యాలంటే రచయితలో యేదో ఉండాలి. ఆ యేదో యెంత సేపు ఆలోచించినా అతనికి పట్టుబడలేదు.

గమ్యం చేరడానికి ఇంకా యెన్నో మైళ్ల ప్రయాణం చెయ్యవలసి నట్లే ఆ యేదో తెలుసుకోడానికి తను రచయితగా ఇంకా జీవితంలో ప్రయాణం చెయ్యలేమో?

ఒక బళ్ల వరస ఒక దాని వెంట ఒకటి కదలి పోతోంది. ఇంచుమించు అందరు బండీ వాళ్లు పడుకున్నారు. ముందునున్న బండివాడు కూడా మత్తుగా నిద్దర పోతున్నాడు. గట్టిగా హారను వాయించినా యెడ్లు తొణకలేదు బెణకలేదు. బండి వాడు లేవనూ లేదు. అతని కారుకు త్రోవనిస్తూ ప్రతి బండీ సారథి నిద్రపోతుండగానే కదలి పోతోంది.

కొంత దూరం వరకూ యెవ్వరూ యెదురు కాలేదు. చప్పున కారు ముందు నుంచి నక్క పరుగెత్తింది. కాస్సేపయ్యాక కారు శబ్దం— యెగిరే ధూళి, పెట్రోలు వాసన. . . కొంత దూరం కదిలాక రోడ్డు మీద గేదెలు పడుకున్నాయ్. కారు హారను యెంత సేపో గట్టిగా నొక్కగా కదలని గేదెలు, ఒక మనిషి కర్ర దెబ్బతో కదిలాయ్. ఆ మనిషి వెనక ఒక ఆడమనిషి నెత్తిన పేడతట్ట పెట్టుకొని కదులుతోంది. రోడ్డుకు రెండు వేపులా వున్న పాకలపై పొగమంచు రాత్రి వెన్నెలను మ్రింగేస్తోంది. మంచులో తడిసిన గాలి ముక్కు నలుపుకుంటోంది. తూరుపు వేపు కామపు కళ్లతో కన్నెర్ర జేసుకొని వచ్చే మగ పురుగుని చూసి మగువ వెన్నెల పడమటి కొండ గుహలో దాగుండిపోయింది.

రావు తెల్లవారినా యేమిమాటాడాలో తేల్చుకోలేక పోయాడు. ఒక సారి తనెందుకు రాస్తున్నాడో మాటాడాలను కున్నాడు? ఎవడైనా యెందుకు రాస్తాడు? మనిషి యెందుకు పెళ్లి చేసుకున్నాడో రచయితా అందుకే రాస్తాడు. కొంత సేపయ్యాక రచయిత బాధ్యతలు గూర్చి మాట్లాడాలను కున్నాడు. సంసారికి ఉన్న బాధ్యతలే రచయితకూ ఉంటాయ్. రచయిత ఈ సాంఘిక నావకు చుక్కాని లాంటి వాడు. అతను గతం తాలూకు విత్తనం, యిప్పుడు పండించి ముందు తరాలకు విత్తనాలను వదలిపోవాలి.

ఉపన్యాసం ఈయవలసిన కాలం సమీపిస్తున్న కొద్దీ మాటాడ వలసిన విషయాలు చిందరవందరై పోతున్నాయ్. ఆ చెత్త కాగితాల కుప్పలాంటి ఆలోచనలలో యే కాగితం సదిమంది పెద్దల దగ్గర ప్రదర్శింప తగ్గదో తను నిర్ధారించుకోలేక పోయాడు.

వెళ్తూనే దూరం నించే ఒక కొండను చూసాడు. కొండ మీద ఆలయం అగుపిస్తోంది. ఇంకా దగ్గరగా చేరేసరికి ఒక పెద్ద చెరువు కన్పించింది. ఎందరో ఆ చెరువులో స్నానం చేస్తున్నారు. తడిచిన చీరలు పలచని తెరపై ఆడంగుల అపురూప సౌందర్యాలను బయట పెట్తున్నాయ్. దొంగచాటు నుంచి దినకరుడు తొంగిచూస్తున్నాడు. భక్తిలోనూ మోహం ఉంటే గానీ ముక్తి రాదని రావుకు తట్టింది. అందుకే దేవుడి ప్రక్కనే దేవిని సృష్టించారు. దేవుని మోహన రూపుని చేసారు. భక్తునికి ముగ్ధ మనసును ప్రసాదించారు. భక్తికి కళ్లు లేవని, మనిషి గ్రుడ్డివాడు కాకపోతే భక్తుడు కాలేడని తన నమ్మకం. ఇక మోహం— అది మనిషికి ఉన్నవికారాల్లో ప్రప్రథమ మైనదని తన వూహ!

కోవెల మెట్లు మొదట్లో ఇంజను చల్లారుతుందని కారు నాపాడు. బయట కారునాపుకుని నిల్చొని సిగరెట్టు కాలుస్తూ కొండమీదకు పోయే ప్రజవేపు చూస్తున్నాడు. ఇంతవరకూ తెగని దారంలా ఉన్న వూహలు ఒక్కసారి తెగాయ్. అలా తెంపింది. ఆమెను చూడగానే అతని మనసులో రేగిన ఉద్రేకం! అతని ఉద్రేకం చల్లారనూ లేదు. తెగిన దారం అతకనూ లేదు.

ఇదివరకెప్పుడూ ఆడదానిని చూడగానే కథ వ్రాయాలనిపించలేదు. ఇప్పుడు అనిపించింది. కానీ ఆమె ఆకారాన్ని పాఠకుల యెదురుగా పెట్టలేనేమోనన్న అనుమానం, పిరికితనం ఆవరించినయ్. ఏ వంపు, ఏ సొంపు, ఏ పెంపు వదలినా ఆడదాని అందం, గుణం, అభిమానాలలో వెలితి కనిపిస్తుంది. అందుకే యే సాహిత్యంలోనూ ఆడదాన్ని యే రచయితా సంతుష్టిగా సృష్టించలేక పోయాడు. అంటే ఆడదాని వంపు, సొంపు, పెంపులను పూర్తిగా అవగాహన చేసుకోలేక పోయాడు.

ఒక్క చూపుతో మోహం రాజుతుంది గానీ ప్రేమ కలుగదు. ప్రేమ కలగటానికి ఒక్క మోహం, కామం సరిపోదు. ప్రేమ యెన్నో వస్తువులు కలిపి వండగా తయారైన పాయసంలాంటిది. అందుకే ఆమెను కనీసం తన కథలోని పాత్రగానైనా వెంటనే ప్రేమించలేక పోయాడు. రచయిత యేలాంటి పాత్రనైనా ప్రేమిస్తేగానీ పరిపూర్ణంగా పూర్తి నిజంతో సృష్టించలేడు. అలాంటి పాత్రలు లేని రచన యెంతకాలమో ఉండదు. అందుకే ఆమెతో కొంత సేపైనా ఉందామని రావుకు మనసు కలిగింది.

అతను వెంట టక వేసిపి ఉన్నాడు. ఈ మధ్య జబ్బు పడి లేచినట్లుంది. తల ముప్పాతిక వంతు నెరసి పోయింది. కళ్ళు ఇంకా లోతుగా నీరసంగానే ఉన్నాయ్. కొద్దిగా కుంటుతున్నాడు. బహుశః పక్షవాతం నుంచి తేరుకొని ఉంటాడు. అతను ఆమె అన్నయ్యో లేక తండ్రైనా కావచ్చు. అన్ని మెట్లు యెక్కలేడన్న నిర్ధారణకు వచ్చాడు రావు. అరటి పళ్ళూ కొబ్బరి కాయలు తన కారు యెదురుగా ఉన్న దుకాణంలోనే కొంటున్నారు. అతను కొంటుండగా ఆమె ప్రక్కన నిల్చుంది. లేతనీలి రంగు పట్టు చీర కట్టుకుంది. ముఖాన యెర్రటి బొట్టు. చేతుల నిండా గాజులు గలగలలాడుతున్నాయ్. తీరుగా నున్న ముక్కులో ఒక ప్రక్క ఒంటి తెల్లరాడి పుడక వజ్రంలా మెరుస్తోంది. తలలోని పూల గుత్తులు నల్లని తుమ్మెదల కుప్పనుకుని జుత్తుని పట్టుకుని ఉన్నయ్. గాలికి తెనెటీగల్లా కదులుతున్న ముంగురులు గులాబి రెక్కలనుకొనిమూతి మీదకు వ్రాలుతున్నయ్. చీర ఒంటిని కప్పినా ఒంపులను కప్పలేక పోయింది. విచారం వయ్యారాన్ని మింగలేక పోయిందీ, వయసునూ మార్చలేక పోయింది. ఆవేదన కన్నీరు కార్చించి కళ్లను శుభ్రం చేసి తేర్చింది. కారుమేఘాలు అల్లుకొన్నప్పుడు రేగిన రాపిడికి ఉద్భవించిన మెరుపులా ఆమె ముఖం ఉండీ ఉడిగి తళుక్కుమని మెరుస్తోంది.

అలా వెళ్ళిపోబోతున్న అతనితో?

"కారులో కొండమీదకు దిగబెట్టేదా ?" అన్నాడు.

"వద్దండీ !"

"ఎక్కగలరా ?"

"ఆరోగ్యం కుదుట బడితే – మెట్లెక్కి దర్శనం చేసుకుంటానని మొక్కుకున్నాను."

"సరే. . . మీ ఇష్టం."

ఆమె అతనిని పట్టుకొని మెట్లెక్కించటం కనపడేవరకూ చూసాడు. ఇంకా తను ఆ శిఖరం చేరడానికి ముప్ఫయిమైళ్ళుంది. తనూ కొండ

ప్రయాణం

మీదకు వెళ్లి పై నుంచి వాళ్ల రాకను చూస్తే ? తను ఆమె పాత్రను సృష్టించాలంటే ఆమెతో ఒక సారైనా మాటాడవద్దా ? వాళ్ల మంచి చెడ్డలూ తెలుసుకోవద్దా ? ఎలానూ తను మాటలు అప్పుడే కలిపాడు. ఇంతసేపు తను మ్రింగివేసినట్లు చూసినా ఆమె తనవేపే చూడలేదు. కొందరు ఆడవాళ్లు కోరికలను రెప్పలు వాల్చే అణచుకుంటారు. బాహాటంగా చూసినా, మాటాడినా ఆడవాళ్లకు మగవాని యందు ఒక విధమైన జాలి కలిగి, దారి తప్పడానికి ప్రయత్నించే మగవాళ్లను సరిచేస్తారు. అలా సరిచేయులేని ఆడది జీవిత కాలం సుఖపడక బాధ పడుతుంది. ఆ బాధ తన శీలం విషయంలో కాదు తన చాతకాని తనం గురించే !

రూపాయి గేటు దగ్గర చెల్లించి యేడు మలుపులున్న కొండ రోడ్డుపై కారును ప్రాకించాడు. అక్కడక్కడా కొండపై జనం ఉన్నారు గాని యెవరూ ఇంకా దేవదర్శనం కోసం సంసిద్ధులుగా లేరు. రావు సరాసరి మండపాలు దాటి స్వామి ఆలయం వెండి తలుపులు వద్ద నిల్చున్నాడు. ఇంకెవ్వరూ రాలేదు. 'క్యూ' కోసం వేసిన ఇనప గొట్టాలకు ఆనుకొని యెదురుగా నగ్నంగా కనపడుతున్న ప్రకృతి వేపు చూసాడు.

మనోహరమైన దృశ్యాలు మనసులో ముద్ర వేసుకున్నాయ్. తను వచ్చేటప్పుడు బుగ్గితో నిండిన రోడ్డు, రోడ్డుకు ఇరువేపుల నున్న చిందర వందర తుప్పలు, చెట్లు, గుట్టలు, బీటలు నేరిన పొలాలు, బురదను బుక్కుతున్న కాలువలు, కంపుతో కుళ్లిపోతున్న మురికి గుంటలు— ఇవన్నీ ఇంత దూరం నించి చూస్తుంటే యెంతో అందంగా ఉన్నాయ్. ఇంత వరకూ బహుశః అతను వాటియొక్క బాహ్య అందాన్ని చూసి అసహ్యించుకున్నాడు. ఇప్పుడు అతనికి కనిపించేది లోపలి అందమేమో ! ఈఎత్తు ప్రదేశం నించి చూస్తుంటే తను ప్రకృతిని స్వర్గ

ఛాయల నించి తిలకిస్తున్నట్లుంది. మనిషికళ్లకసలు అందాన్ని దూరం నించే గుర్తించగల శక్తి వేమో ?

దగ్గరగా పడమటి వేపు ఆలయం ప్రక్కనే ఆకులన్నీ రాల్చి తెల్లని పూల గుత్తులతో నిండిన నూరు వరహాల చెట్లవనం. ఎదరగా చేటంత గులాబులతో వంగి పోతున్న ముళ్ల మొక్కలు. మూడు రంగుల పూలు ముద్దులొలికేట్లు విరబోసుకున్న బోగన్‌విల్లా తీవలు ! లిప్‌స్టిక్ రాసిన దొరసాని నోరు ఆవలించినట్లున్న మందారాలు. ఎగురుతున్న పెంచిన తెల్లపావురాల్లో ఒకటే నోటిలో ఆహారం పట్టుకొని గేటుపై నున్న గూడు చేరింది. ఆమె బాస విని గొంతుక మీద మచ్చ ఉన్న పావురం కుంటుకుంటూ ముందుకొచ్చి ఆమె నోటిలోనిది అందుకుంది. ఆ గేటు క్రిందకు చూస్తే— ఆమె అతనిని పట్టుకొని మెల్లగా యెగ ప్రాకుతోంది.

ఈ యెత్తు నుంచి చూస్తే ఆమె యెగిరే పావురంలా అగుపించింది. ఆ ముందుగా నున్న పూల గుత్తులన్నీ ఆమెకు దీటనిపించాయ్. ఆమె అతని దృష్టిలో రాలని పూవు. తెంపినా వాడని పుష్పం! అతను కోరినట్లు కావాలంటే ఆమెను ఆయౌవ్వనంతో సృష్టించాలి. తరతరాల పాఠకులకు ఆమె పూర్వశిలా యౌవ్వనంగానే కనిపిస్తుంది.

ఈలోగా పూజారి వచ్చాడు. తాళాలు తీసి లోపలికి వెళ్లి గడియ వేసుకున్నాడు. రావు మళ్లీ చుట్టూ కలియ చూసాడు. దూరాన సముద్రం ఒక పెద్ద చెరువులా ఉంది. దగ్గరలో పొగలు గక్కుకుంటూ రైలు పోతోంది. అలసిసోతూ అతను తన దగ్గరకే చేరాడు. ఆమె నీలి చీరతో నిశ్చలంగా కనిపిస్తున్న సముద్రంలా ఉంది. దగ్గరగా నున్నా ఆమె లోని పాటు పోటులను తిలకించలేక పోయాడు. ఉత్సాహంతో ఉండీ ఉడిగి ఆమెను ఆకర్షించాలనీ కళ్లలోనికి చూడ ప్రయత్నిస్తున్నాడు. ఆమె కళ్లు దించినా బెదురుతున్నాయ్. అతని మనసు గాలికి కదలుతున్న ఆమె చీరలా అల్లలాడుతోంది. ఒక సారి యెత్తిన ముఖం మళ్లీ దిగింది.

రావు యెంతో ఆలోచించాడు. ఈ జగమంతా ఆకర్షణలతో కదలుతుంది. అందులో నున్న ఒక మనిషికీ ఇంకో మనిషి సంబంధం ఒకరిని ఇంకొకరు ఆకర్షించటం వలనే కలుగుతుంది. భూమి సూర్యుని ఆకర్షణ వలన కదలి ఒక్కొక్క ఋతువుతో ఒక్కోలా సింగారించ గలుగుతోంది. చెట్లూ, చేమలూ, ప్రాణులూ మనుగడ కోసం సూర్యరశ్మిపై ఆధార పడుతోంది. ఈ ఆధార పడటం మనిషి ప్రకృతిలోనే ఇమిడి పోయింది. పేదవాడు ధనవంతుని చూస్తే చేయి చాప బుద్ధి పుడుతుంది. భార్య బ్రతుకు తెరువు కోసం భర్త మీద, భక్తుడు కోరికలు తీర్చుకోడానికో, మనో నిశ్చలతకో దేవుని మీద యేదో ఒక విధంగా ఇలా మనుషులు ఆధార పడ్డారు.

ఈమె, అతనూ దేని మీదనో ఆధారపడే ఉన్నారు. ఆకర్షించలేని వ్యక్తుల చేష్టలే ఎదుటి వారి మనసులు కష్ట పెడ్తాయ్. రావు చూస్తున్న చూపులతో ఆమె జంకి పోయింది. అతనూ కించ పడ్డాడు.

48 వ పేజీ చూడండి

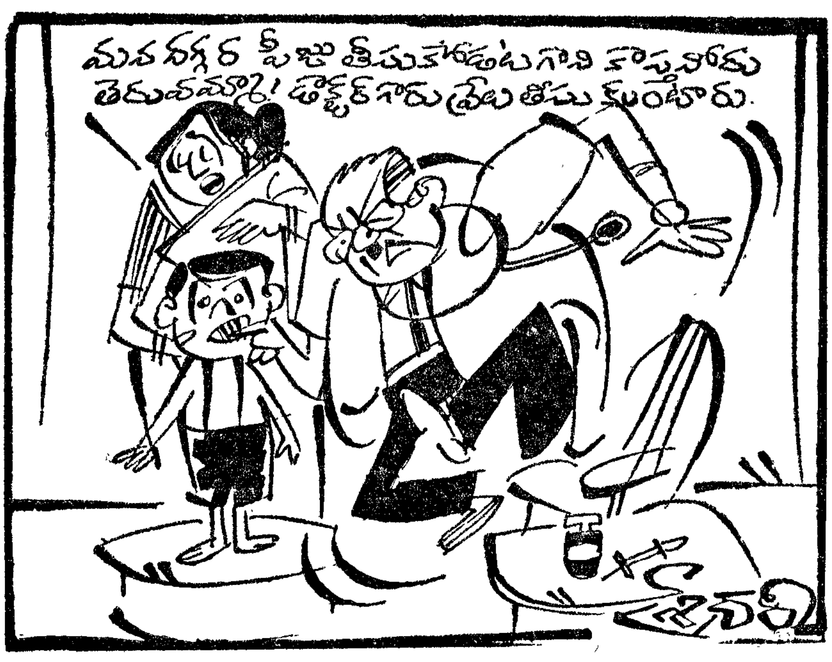

ప్రయాణం

26 వ పేజీ తరువాయి

''మీకేం జబ్బు చేసింది ?''

''పక్షవాతం. ఈ స్వామి దయామయుడు. ప్రార్థనలు విన్నాడు.''

''ఈవిడ మీకేమవుతుంది ?''

''మా ఆవిడ''

రావు వెంటనే మాటాడలేదు. పిల్లలెందరని అడగాలని అడగలేదు. కాస్సేపయ్యాక.

''మందులు పని చెయ్యలేదా ?''

''దాతా దైవం రెండూ ఉండాలి కదా ?''

''దేముడే కుదిర్చాడని యెందుకనుకోవటం? మందు కుదిర్చిందని అనుకోకూడదూ ?''

''ఆలోచనలు అందరికీ అన్ని సమయాలలో లోనూ వస్తాయ్. మంచి ఆలోచనలు దేవుని దయలేక పోతే రావు. ఎన్నో మందులు వాడగా బాగుకాలేదు. దేవుని ప్రార్థించుకున్నాం. అదీ నేను అతనిని ముందు దూషించాకే ! నా భార్య గుడులను, గోపురాలను దర్శించింది. ఎన్నో వ్రతాలు చేస్తానని మొక్కుకుంది. వైద్యున్ని మార్చాలనే ఆలోచనా, ఫలాన దగ్గర మంచి వైద్యుడున్నాడనే కబురూ దేవుని దయలేకపోతే మాకందేది కాదు. క్రొత్త వైద్యునికి ఫలానా మందు వాడాలని ఆ దేముడే ఆలోచన ఈయక పోతే నా జబ్బు నయమయ్యేది కాదు.''

ఇంత పెద్ద సమాధానానికి రావు నవ్వుకున్నాడు. ఆమెతో మాట్లాడాలన్న అతని ప్రయత్నం వ్యర్థమైంది. ఆమెకు సిగ్గు మీద, పాతివ్రత్యం మీద ఇంకా చాలా గౌరవం ఉందనుకున్నాడు.

ఒక్కసారి ఆమె ''ఇంకా తలుపు తీయలేదండీ!'' అంది.

ఆ మాటలు తీరు కూడా అందంగా ఉంది.

''తొందరపడితే ఎలా — ఆరాధన కావద్దూ'' అతను అన్నాడు.

సమాధానంగా ఆమె చప్పున కొరకొరా రావు వేపు చూసింది. తన చుట్టు పట్టు నుంచి కదలి పోవాలని ఆమె తాపత్రయమని వూహించుకున్నాడు. రావు వాచీ చూసే సరికి యేడు గంటలు దాటి పోయింది. తను యెనిమిది కల్లా ఆ పట్టణంలో ఉండాలి. ఇంతలో సన్నాయి స్వరం ఆలాపించగా ఇంకో పూజారి వెండిబిందెతో నీరు తీసుక వచ్చాడు.

తలుపులు తీస్తారని రావు ఆతృతగా తలుపు దగ్గరకు వెళ్ళాడు. లోన యేవో మంత్రాల గొణుగులు వినిపిస్తున్నాయ్. ఇంకో అరగంట వరకూ చూసాడు. యెనిమిది దగ్గరవుతోంది. తలుపులు తెరవలేదు. రావుకు అప్పుడే ఒక గంట ఆలస్యమైంది. గంట మ్రోగిస్తూ ఒక పూజారి ఆలయం చుట్టూ సన్నాయి స్వరంతో పాటు కదులుతున్నాడు.

ఇంకా తలుపు తీయటం లేదు. రావుకు ఆతృత హెచ్చిపోయింది. ఎందరో తన ఉపన్యాసం కోసం అప్పుడే ఒక గంట నుంచి యెదురు చూస్తూ తనను మనిషేమాట అంటారని తోచగానే గబగబ తలుపు బాదాడు.

''దేవునికి ఆరాధన జరుగుతోంది. చదువు కున్న వారు మీరలా ప్రవర్తించవచ్చా ?''

అతను వేసిన ఈ సూటి ప్రశ్నకు యేవగించుకుని ''నేను తొందర పని మీద పట్నం వెళ్తున్నాను. అప్పుడే ఒక గంటపైగా ఆలస్యమైపోయింది.

''మీకు ఆలస్యం కావచ్చు. దేవునికింకా పైనుంది''

''ఇంకా ఆలస్యం అవుతుందా ?''

''విన్నారా ఆ గంటలు. . . మూడు సార్లు ఆ గంటలు విన్నాక ఆరాధన పూర్తవుతుంది. అప్పటికి గాని మీకు దైవదర్శనం కాదు.''

''అంటే ఇంకో గంట !''

''అయితే. . . కావచ్చు''

''ఇంత ఆలస్యమైతే నచ్చేవాడినే కాదు''

''దేవుని కోసం రాకపోతే. . . తిరిగి వెళ్లిపోవచ్చుగా. . . . !''

రావుకు అతని వ్యంగం బాధించింది. ఏదో తనకే భక్తి ఉన్నట్లు యెదుటి వానికి లేనట్లు

> మేము స్వేచ్ఛను సంపాదించాలి. దాన్ని కాపాడుకోవాలి. మేము దురాక్రమణను నిరోధించగలగాలి. అందుకు తగినంతశక్తిని మాత్రమే ఆ సందర్భంలో వాడాలి. అంతే కాదు. దురాక్రమణ నెదుర్కొనే సమయంలో కూడా మాధ్యేయం మాత్రం శాంతి సామరస్య [రాజీ] లే! ఈ ఉద్దేశానికి మా మనస్ఫూర్తిగా అంకితం కావాలి. భయం లేదా ఈర్ష్యలూ ఆశయాన్ని క్రమ్ముకోనివ్వకుండా కాపాడుకొనే ప్రాతిపదిక మీదనే మా విదేశ విధానం వుంటుంది.
>
> —నెహ్రూ (అమెరికాలో)

అతని మాటలు యెత్తి పొడుస్తున్నయ్. ఒకటి రెండుసార్లు వెళ్లిపోదామనుకున్నా మళ్లీ ఆగిపోయాడు. తలుపులు తెరవగానే ఒక పొడుగాటి జవాను కేకలు విని హడలిపోయాడు.

''మొక్కు బడులూ, ముడుపులూ ఈ డిబ్బీలో వేసేయండి !''

ఆమె డిబ్బీలో ముడుపులు వేసింది. ఇద్దరూ కలసి విల్చొని కొబ్బరి కాయలూ, పళ్లూ, పూలన్నీ పూజారి కందిచ్చారు, ఎలానూ ఆలస్యమైందని రావు వాళ్ల వేపే చూస్తున్నాడు.

''కారులో క్రిందకు దిగబెట్టేదా ?'' అని అడిగాడు.

''ఇంకా మేం వ్రతం చెయ్యించాలి''

''అయితే వస్తానండీ'' అంటూ ఇద్దరికీ సంబోదిస్తే, అతనే సమాధానం ఇచ్చాడు.

రావు సిగరెట్ ముట్టించి చాలా జోరుగా కారు నడుపుతున్నాడు. రోడ్డు చాలా ఇరుకుగా వుంది నడిచే మనుషులు, మధ్యనుంచి నడుస్తున్నారు. ఇప్పటికీ యేం మాటాడాలో ఆలోచించుకోలేకపోయాడు.

చిన్న పట్నాలు, పల్లెలూ దాటి పోతున్నాడు. ఇంకో ఆరుమైళ్ల దూరమే ఉంది. కారు 40 మైళ్ల వేగంతో పోతోంది. చప్పున ముందుగా ఒక కుక్క కనిపించింది. సడన్ బ్రేకు వేసినా కుక్క కారు క్రింద పడింది. కుయ్‌కుయ్ మని అరుస్తూ, గుంటుకుంటూ రోడ్డు దిగిపోయింది. ''చావలేదు ! హమ్మయ్యా'' అనుకున్నాడు. దిగడానికి సమయం కాదు. మళ్లీ కారు కదలిపోయింది. నడుపుతూ ''అదేమనిస్తే. . . ఈ వేళ ఉపన్యాసం గతి. . .'' ఈ ఆలోచనలు పూర్తి కాకుండానే గమ్యం చేరుకున్నాడు.

ఆలస్యానికి కారణం దేవుని మీద వేసేసాడు. గంటల కొద్ది ఆరాధన చేసి యాత్రికులను కష్టపెట్టడం బాగులేదని దేవాలయ ధర్మాధికారితో తిరిగి వెళ్ళేప్పుడు చెప్పదలచానని చెప్పాడు. తను అనుకున్నట్లు ప్రజలు ఉపన్యాసానికి కాసుకొని కూర్చోలేదు. వేదిక దగ్గరకు వెళ్లేసరికి పది కుండు గంటలైంది. చెవులు చిల్లులు చేసే లౌడు స్పీకర్లు ప్రేమ పాటలు దంచినా సభాస్థలి నిండలేదు. ఆడవాళ్లు వేరే కూర్చున్నారు.

ముందు రోజు రావలసిన ఒక పెద్ద ఉపన్యాసకుడు ఈ రోజు వచ్చాడు. అది తన అదృష్టం అనుకున్నాడు రావు. ఆ ఉపన్యాసకుడు ఆధునిక సాహిత్యం మీద దెబ్బతీసి మాటాడుతుంటే ఆడవాళ్లలో ముందు కూర్చున్నావిడ ప్రతి మాటకూ తెగ నవ్వుతోంది. బహుశః చెవుడేమోనని అనుకున్నాడు. ఉపన్యాసం వింటున్నాడే గాని తనేం మాట్లాడాలో ఇంకా నిర్ధారించుకో లేదు. కాలానికి యెలా అంత్యం లేదో సాహిత్యానికీ లేదు. కాల గమనంలో గొప్ప విశేషాలు యెల్లప్పుడూ జరిగిపోవు— యెప్పుడో ఒక్కొక్కసారి జరుగుతుంటాయ్. అలాగే సాహిత్యంలోనూ ఉత్తమ సృష్టి యెల్లప్పుడూ జరిగిపోదు. యెప్పుడో ఒక్కొక్కసారి జరుగుతుంది. అలా జరగటానికి కాలం నడుస్తున్నట్లే సాహిత్యం నడుస్తుండాలి. ప్రస్తుతం దారం గట్టిది కాకపోవచ్చు. అలా అని దాన్ని తెంపేకూడదు. అతనికి సమాధానంగా ఇదే చెప్తామనుకున్నాడు. ఇంకా మనసు ప్రయాణంలో జరిగిన ఘట్టాలను వదిలించుకో లేక పోతోంది. మళ్లీ మళ్లీ అవే తలపులు ! రావు లేచి నిల్చొనే సరికి తల తిరిగి నట్లయింది. ఎదురుగా నున్న ప్రేక్షకులు గిరగిరా తిరుగుతున్నట్లనిపించారు. ఆ తిరుగుడులో ఒకే ఒక స్త్రీ మొహం కోపంగా భ్రమిస్తోంది. దెబ్బ తిన్న లేడిలాంటి కళ్లతో వణికిపోతోంది. తను మ్రింగివేసినట్లు చూసే చూపులకు యేవగించుకున్న మనస్సు స్ఫుటంగా ఆ ముఖంలో ప్రత్యక్షమైంది. ఆ జబ్బు పడ్డ మనిషి కనికరంగా ''నా యీ కురూపం చూసి నీ రూపంతో నా ఇల్లాలిని వశపరచుకోడానికి చూస్తున్నావా ? ఎదుటి వాడి బాధలకు జాలిపడే బదులు అతని బాధల్లో నీ సంతోషాన్ని వెతుక్కుంటున్నావా ? ఇదేనా నీ సంస్కారం ?''

ఉపన్యాసకుని నోట మాట పెగలేక పోవటంతో కోలాహలం హెచ్చి పోయింది. ఎదురుగా కూర్చున్న యెర్రని స్త్రీ యెకాయెకి నవ్వుతోంది. వీటి మధ్య కుక్క అరుపు వినిపించింది. కాళ్లు విరిగిన ఆ కుక్క అరుపు అర్థాలను ఇప్పుడే మెదడు తెలుసుకుంది. "మనిషి జీవితం మీద ఉపన్యాసం ఈయటానికి వెళ్తున్నావ్— నువ్వు మనిషివేనా ? అంత వేగంగా పోతూ అనవసరంగా నా కాళ్లు నరికావ్ ? ఒక సారి తొంగి చూడకుండా కదలిపోయావ్? నోరులేని జంతువుని. నోరున్న నీకే ఇలా జరిగితే?"

రావు కళ్లల్లో నీరు తిరిగింది. ఆ నీలి చీర కట్టుకున్న మగువ, దెబ్బతిన్న కుక్క తప్పించి ఇంకే ఆలోచనలు రాలేదు. ఉపన్యాసం గురించి ఆలోచనలు రాలేదు. ఉపన్యాసం గురించి ఆలోచనలన్నీ తలను పగుల్చుకొని బయటకు పోయాయేమో ?

రెండుసార్లు "అధ్యక్షులకు, సభాసదులకు నమస్కారాల"న్నాడు.

కాలేజీ విద్యార్థి యూనియన్ ప్రెసిడెంటుకు వ్యతిరేకంగా వోటు వేసిన విద్యార్థుల అరుపులు పిల్లి అరుపుల్లా వినిపించినై. ప్రేక్షకులు వాళ్లలో వాళ్లే ఉపన్యాసా లిచ్చుకుంటున్నారు. రావు ఒక్కసారి "క్షమించండి" అన్నాడు. కళ్లొక్క సారి మూసి తెరిచాడు ఎంతో బెణుక్కుంటూ ఆగిఆగి "నేను సాహిత్యం గురించి మాటాడాలను కున్నాను.... రచయితగా నా జీవితంలోని సంఘటనలను చెప్దామనుకున్నాను— మీ యెదురుగా నిల్చోడానికి వస్తూ ప్రయాణం చేసాను. ఈ ప్రయాణంలోని అనుభవాలు సరిగ్గా నేను అర్థం చేసుకో గలిగితే ఇదే ఒక సాహిత్యం అవుతుంది. రచయిత అర్థం చేసుకోలేని అనుభవం సాహిత్యం కాలేదు. ఇంత కంటే ఈ పరిస్థితులలో నేను అధికం చెప్పలేను. మాటాడే అనుభవం లేని నేను మీకు ఆశాభంగం కలిగించినందుకు క్షమించండి"

ప్రేక్షకులలో కోలాహలం లేచింది. వాళ్లలో వేళాకోళంగా చూసే వాళ్లను చూసాడు. ఒక లెక్చరరు "మాటాడటం అలవాటు చేసుకోవాలండీ" అంటూ సలహా ఇచ్చాడు. "మాటాడలేని వాళ్లనెందుకు పిలవాలి ప్రెసిడెంటు" అంటూ వోడిన పార్టీ నాయకుడు తన సపోర్టర్సు మధ్య గొడవ చేస్తున్నాడు.

ఇవన్నీ కన్న, విన్న, రావు మనసు వికలమైంది. తన కథలూ, నవలలూ చదివి తనపై ఒక సదభిప్రాయం పెట్టుకున్న ఈ పట్టణ ప్రేక్షకులలో తనపై యెంత దురభిప్రాయం కలిగింది ? అసలు మాటాడటానికి ఒప్పుకోవటంలో తను పొరపాటు చేసాననుకుని బాధపడ్డాడు. ఏం మాటాడాలో ముందుగా అనుకోకుండా, రిహార్సల్ చెయ్యకుండా ఇక ముందెప్పుడూ ప్రేక్షకుల ముందర నిల్చో కూడ దనుకున్నాడు.

ఆ రోజుకు యెవరు ఉండమన్నా లెక్క చేయ లేదు. నిర్వాహకులకు "తను ఉపన్యాసకుడను కానని ఏదో ఆదివారాలే రాసుకుంటానని. . . . లేని పోని సాకులు చెప్పి బయలుదేరి పోయాడు. ఎండ తీవ్రంగా ఉంది. ఆకలి కూడ వెయ్యలేదు. అవమానంతో మనసేకాదు కడుపు కూడా నిండి పోయింది. కారు సరిగ్గా నడపలేక పోతున్నాడు. ఇంత ఘోరం జరుగుతుందని అనుకోలేదు. ఇది వరకు తను అక్కడక్కడ మాటాడాడు. కాని ఈ సారి ప్రేక్షకులను చూడగానే మెదడంతా ఖాళీ అయిపోయింది. ఇంకో పెద్ద ఉపన్యాసకుడు ప్రక్కన ఉండి ఆధునిక సాహిత్యంపై చెణుకులు విసిరాడన్న బెణుకా ? లేక ఆరాధనకు అంతరాయం కలిగించిన దేవుని మహిమా ?

బహుశః రాత్రంతా మేల్కొని ఉండటం ఇంత దూరం డ్రైవ్ చేసుకొని రావడం వలన అలసి కామోసు మాటాడలేక పోయాడు. ప్రేక్షకులకు ఉపన్యాసకుని సాధక బాధకాలతో సమ్బంధం ఉండదు— అతను చెప్పిన దానితోనే ఉంటుంది.

చప్పున కారు ఆపాడు. ఇక్కడే తను కుక్కను మట్టించింది. దిగి చుట్టూ కలయ జూసాడు. రోడ్డు ప్రక్కన అంత దూరంలో పొలంలో గట్టు చాటున ఏదో ఉన్నట్టుంది. దిగి వెళ్లాడు. కాలునూ, అక్కడ చిముతున్న రక్తాన్ని నాలికతో నాకుతోంది. తన వేపు దీనంగా చూస్తోంది. కదల్లేదు. ఆ అమాయకమైన కళ్లు నీటిలో మునిగినట్లున్నాయ్. కాస్సేపు గట్టు మీద కూర్చున్నాడు. ఓ క్షణం మనసు మరీ వికలమైంది. దగ్గరగా వెళ్తే కాస్త గొణిగింది. ఆ చూపూ, ఆ గొణుగూ అన్నిటిలోనూ తను అర్థం చేసుకునే బాసలున్నాయ్. ఇంకా దగ్గరకు వెళ్తే నన్ను ముట్టకన్నట్లు అరచింది.

మెల్లగా తిరిగి వచ్చాడు. కారు బండిలా కదులుతోంది. చిన్న పల్లెటూరు దాటాడు. వూరు దాటాక రోడ్డు ప్రక్కన పెద్ద మర్రిచెట్టు కనిపించింది. మొదలు చుట్టూ సిమెంటుతో దిమ్మ ఉంది. బహుశః ఆ పల్లెవాళ్లు అక్కడ కలుసుకుంటారు. నడపలేని కారు నాపి చెట్టు క్రిందకు పోయి కూర్చున్నాడు. మనసు మహాసముద్రమై పోతోంది? ఈ ప్రయాణం అంతా వృధా అయిపోయింది— ఏమీ ఈయలేదు అనుకున్నాడు.

ఇంతలో నెత్తిమీద చిన్న మర్రిపండు రాలింది. పట్టుకుని మీదికి చూసాడు. చెట్టు మీద కాకులు కావు కావు మంటున్నాయ్. పండును చిదిమాడు. అందులో విత్తనాలు యెంత చిన్నవి ? ఇంత చిన్న విత్తనాలు ఇంత పెద్ద చెట్లు కాగలుగుతున్నాయా? ఈ లోకంలో యెవడూ చిన్నవాడు కాడు. కావాలంటే చిన్నవాడు పెద్దవాడు కాగలడు— పెద్ద కార్యాలు సాధించగలడు ? చిన్న రచయిత గానీ, ఉపన్యాసకుడు గానీ, యెవరు గానీ పెద్దవి సాధించ గలరు. అలా సాధించడానికి కావలసిన 'ఇది' యేమిటి ?

తను ప్రయాణం మొదలు పెట్టిన నించీ దీని కోసమే ఆలోచిస్తున్నాడు. తను ప్రయాణంలో చూసిన దేమిటి ? బండిపై సారధి పడుకున్నా యెద్దులు కదలి పోతున్నాయ్. పక్షవాతంతో కాళ్లూ చేతులు పడినా ఒక మనిషి కొండ యెక్కి పోయాడు. జబ్బుపడి అందహీనమైన భర్తను అందమైన పడుచు అంటి పెట్టుకుని ఉంది, దెబ్బలు తగిలి కాలు విరిగినా, నాలికతో నాకుతూ ఒక కుక్క బతికే ఉంది— ఇలా జరిగిందంటే వాళ్లలో ఉన్న దేమిటి ? ఒక్క మెరుపులా ఆలోచన తట్టింది. సారధికి ఎద్దులపై, అతనికి దేవునిపై, ఆమెకు అతనిపై, కుక్కకు బ్రతుకుపై విశ్వాసం ! తనకో ? తనపై తనకే విశ్వాసం లేదు. ఈ ఆత్మ విశ్వాసం లేక పోవటం తను కలకాలం నిల్చేది వ్రాయలేక పోయాడు— ఉపన్యాసం ఈయ లేక పోయాడు. మనిషి ఈ జీవితమార్గంలో ప్రయాణం సుఖంగా చేయాలన్నా యేదో సాధించాలన్నా తనపై తనకే విశ్వాసం ఉండాలి— ఆ విశ్వాసం అలవరచుకోడానికి దేవుని మీదో, మంచిమీదో— యేదో ఒక దాని మీద విశ్వాసం ఉండాలి. ఉపన్యాసం ఈయలేక నవ్వుల పాలైన తనలో ఆత్మ విశ్వాసం ఉండాలనే సూత్రాన్ని అందించింది ప్రయాణం ! ★